CZU: 343.9:343.222:159.942 **DOI: 10.5281/zenodo.7366744**

ASPECTE CRIMINOLOGICE PRIVIND PROCESUL NEUROCOGNITIV ÎN MOMENTUL COMITERII FAPTEI PENALE

TĂNĂSESCU Gabriel

doctor în drept, lector universitar,
Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova, România

In this paper I analyzed some aspects regarding the neurocognitive process that accompanies the moment of committing the criminal act. The brain processes that cause behavior are influenced by interoceptive processes, the emotional state of the person reacting to the actions of the social environment and sensory stimuli. Cognitive control, the process of choice as a decision-making process is influenced by the psycho-emotional factor (limbic system). The neural process that acts before the conscious activity of the Ego, anticipates, prepares, and influences Consciousness of conscious intention. The sensory event disturbs the Ego of the perpetrator and triggers the opportunity to complete the process of the act (to achieve the result of the criminal act), which gives him pleasure and advantages, or triggers the moral function and the intervention of the Superego (Moral Court) which rejects and represses the conscious intention of the achievement the criminal act (the Superego censors the Id's pleasures). The principle of alternative decisions is also analyzed, which is based on the idea that the criminal punishment is legitimate only if the perpetrator could have decided otherwise. From a psychoanalytic point of view, Winnicott's idea is also presented, which believes that true guilt resides in the intention, in the unconscious intention. Libet's experiment (1983) suggests that there is a build-up of electrical potential before action, of any movement (bioelectric brain processes that unconsciously create the Readiness Potential). Readiness potential precedes conscious will.

Keywords: cognitive control, guilt, interoception, the principle of alternative decisions, readiness potential

Introducere.

În sens criminologic procesul neurocognitiv descrie trecerea la act în momentul comiterii faptei penale. Procesele cerebrale generează conexiunea tuturor stărilor mentale, formând determinismul neuronal (Fifel, 2018). În teoria emoţiilor construite Lisa Feldman Barrett consideră că facultăţile mentale exprimă anumite categorii pentru gândire (cogniţii), pentru simţire (emoţii) şi pentru voinţă (acţiuni); un concept este prezentat ca o colecţie de reprezentări ale cortexului orbitofrontal, care prin procese neuronale (procese bioelectrice ce au acces la o multitudine de informaţii) anticipează ceea ce se va întâmpla în sens senzorial, în interacţiunile cu mediul social exterior; conceptele creierului ajută procesul decizional şi prezintă cele mai bune soluţii alternative în momentul în care evenimentul declanşator obligă individul să aleagă o situaţie existenţială (Barrett, 2017). Interocepţia (reprezentarea şi utilizarea senzaţiilor interne) este esenţială în reprezentarea modelului intern al creierului şi rezultă din procesul de alostazie; toate animalele folosesc un model intern al lumii lor în serviciul alostaziei; creierul construieşte permanent concepte şi creează categorii pentru a identifica noile experienţe senzoriale, creierul face proiecţii şi analizează explicaţiile cauzale; dacă există erori de predicţie acestea se transformă în

experienţe, care vor ajuta în viitor procesul de decizie (Barrett, 2017). Interocepţia are un rol important în reprezentarea mentală a semnalelor noastre interne, fiziologice, pentru sănătatea fizică şi psihică a persoanei, pentru procesele cognitive şi procesele emoţionale; poate fi definită ca simţul stării interne a corpului (Wallman-Jones, Perakakis, Tsakiris, Schmidt, 2021). În momentul trecerii la act creierul experimentează o stare existenţială deosebită, senzaţiile şi percepţiile descriu reprezentări care pătrund în amprenta neuronală a făptuitorului. Această experienţă se trezeşte şi începe să îşi dezvăluie prezenţa funcţională atunci când obiectul percepţiei (victima), care exercită influenţă asupra simţurilor (Kant, 1994), pătrunde în scena socială a autorului, proiectând o ideaţie criminală. Potrivit lui Michael Inzlicht controlul cognitiv se referă la procesele mentale care permit comportamentului să varieze adaptativ, în funcţie de obiectivele momentului realizării actului; controlul cognitiv este dependent de emoţie, controlul cognitiv în sine trebuie înţeles ca un proces emoţional; emoţia nu este un fenomen secundar al conflictului, emoţia este esenţială în momentul controlului angajării actului intenţional (Inzlicht, Bartholow, Hirsh, 2015). Descartes în lucrarea sa „ Pasiunile sufletului" considera că sufletele slabe şi josnice sunt cele care se lasă cuprinse de mânie, o mânie în care predomină ura şi tristeţea, şi care îşi dezvăluie natura agresivă atunci când făptuitorul devine palid, copleşit de emoţie; excesele de mânie tulbură judecata făptuitorului (factorul intelectiv) şi sunt dominate de orgoliul persoanei; singurul remediu împotriva acestor excese este generozitatea (Descartes, 1984). O forţă negativă poate produce în corporalitatea fiinţei agitaţie şi o dorinţă arzătoare de răzbunare; filosoful francez nu explică natura acestei forţe, însă afirmă că această energie tulbură funcţionarea corpului; sângele, bila, ficatul, splina şi inima sunt afectate de o căldură pătrunzătoare (Descartes, 1984). Barrett precizează în studiul său din 2017 că emoţiile (fiara noastră interioară) şi cogniţiile luptă sau cooperează pentru a controla comportamentul (Barrett, 2017). Bruce McEwen şi Martin Picard susţin ideea că factorii de stres acut şi cronic influenţează diferite aspecte ale biologiei mitocondriale; expunerea cronică la stres poate duce la recalibrări moleculare şi funcţionale în rândul mitocondriilor (mitocondriile sunt organite multifuncţionale care susţin viaţa şi care pot influenţa momentul de intersecţie dintre experienţele psihosociale şi răspunsurile biologice la stres; ADN-ul mitocondrial este moştenit doar de la mamă) (Picard, McEwen, 2018).

Vinovăţia şi principiul deciziilor alternative

În 2016 Tatjana Hörnle publică un studiu care analizează principiul vinovăţiei şi principiul deciziilor alternative în dreptul penal. Studiul îşi propune să conteste opinia conform căreia pedeapsa penală este legitimă, doar dacă făptuitorul ar fi putut decide altfel. Hörnle susţine teza conform căreia vinovăţia

penală ar trebui conceptualizată ca vinovăţie pentru fapte greşite, adică pentru alegeri intenţionate greşite, indiferent de situaţia existenţială, chiar dacă deciziile alternative nu sunt posibile în orice moment dat. Fiinţele umane sunt libere şi independente (fac excepţie persoanele care acţionează şi comit fapta fără discernământ), sunt capabile să ia decizii şi să realizeze acţiuni autonome; vinovăţia ar trebui să se bazeze pe descrieri exacte compatibile cu datele empirice; luarea deciziilor depinde de structurile fiziologice (creierul şi structuri neurologice); cercetările ştiinţifice (electroencefalograma şi imagistica cerebrală) au arătat că există activităţi neuronale înainte ca făptuitorul să-şi exprime intenţia de a comite fapta (decizia producerii actului) (Hörnle, 2016). Potrivit lui Hörnle nu există nicio entitate (Spirit) care să influenţeze cauzal procesele neurologice care produc mişcari corporale.

Principiul deciziilor alternative se bazează pe ideea că pedeapsa penală este legitimă doar dacă făptuitorul ar fi putut decide altfel, în sensul că momentul alegerii existenţiale a faptei penale este un moment de valorizare conştientă a eului criminal, care iese din ascunderea ideatică şi îşi construieşte destinul infracţional; vinovăţia în condamnările penale este considerată vinovăţie pentru fapte greşite; principiul deciziilor alternative nu este compatibil cu cel mai plauzibil model de luare a deciziilor umane (Hörnle, 2016). Curtea Constituţională Federală a Germaniei consideră că omul este o fiinţă spirituală şi morală, care are capabilitatea de a se autodetermina şi de a se dezvolta în libertate (Hörnle, 2016). Ca fiinţă morală făptuitorul îşi alege singur destinul existenţial, are libertatea de a renunţa la regulile societăţii şi poate decide altfel, şi în acelaşi timp este pregătit să îndure consecinţele faptei antisociale şi sancţiunile legii penale.

În filosofia existenţialistă Sartre susţine că omul este condamnat la libertate, existenţa precede esenţa, pentru că omul nu are nicio valoare istorială până când apare momentul existenţial al deliberării, al alegerii de sine; după ce s-a ales ca fiinţă liberă, într-o lume fără sens şi fără predestinare, omul îşi conştientizează prezenţa şi se angajează în exprimarea proiectului lumii sale alese (Sartre, 2004). Dreptul penal se întemeiază pe principiul vinovaţiei (Hörnle, 2016). Acest principiu presupune faptul că făptuitorul ca fiinţă umană liberă a comis fapta penală fără nicio constrângere, conştient de decizia trecerii la act, pregătit să suporte consecinţele actului infracţional, având responsabilitatea deciziilor; individul care a cauzat infracţiunea nu depinde în realizarea faptei penale de determinări subiective, biopsihologice, sociale, spirituale, ci acţiunile produse se întemeiază doar pe capacitatea mentală neurocognitivă a făptuitorului (factorul intelectiv şi factorul volitiv), care poate decide în favoarea binelui sau a răului în virtutea libertăţii de voinţă (Hörnle, 2016). Turhan Canli consideră că procesul nurocognitiv se bazează pe creier, pentru că acesta are un statut privilegiat faţă de

celelalte organe; creierul generează comportamentul, identitatea și sentimentul de sine (Canli, 2015). Curtea Federală Germană de Justiție a subliniat importanța principiului vinovăției, considerând că infractorul trebuie sancționat pentru că a avut posibilitatea să aleagă respectarea legii penale, dar a ales în favoarea faptei ilicite, deși ar fi putut să acționeze într-o modalitate cerută de lege (Hörnle, 2016). Principiul posibilităților alternative presupune că vinovăția morală pentru conduita umană este legitimă doar dacă persoana învinuită ar fi putut acționa altfel. Potrivit acestui principiu, creat de Harry Frankfurt în 1969, făptuitorul este responsabil din punct de vedere moral pentru o acțiune numai dacă, în condițiile situației existențiale date, ar fi putut decide altfel (Hörnle, 2016). Hörnle consideră că vinovăția morală se bazează pe această cerință necesară (infractorul a avut posibilitatea și libertatea de a alege), iar răspunderea penală se întemeiază pe alegerea făptuitorului, distincția dintre alegerea greșită și vinovăție fiind considerată trăsătură esențială; vinovăția nu este doar fapta comisă cu intenție, ci este o acțiune morală conștient aleasă în detrimentul alternativei pozitive - respectarea legii penale (Hörnle, 2016). Sistemul limbic are cuvântul final în activitățile nondeliberative; luarea deciziilor umane reprezintă procese care au loc în sistemele neuronale; deciziile făptuitorului sunt determinate de condițiile sistemului neurologic din momentul comiterii faptei (Hörnle, 2016). Daniel Amen consideră că sistemul limbic reprezintă partea cortexului cerebral cea mai veche, care îndeplinește funcții esențiale pentru supraviețuire și pentru manifestarea comportamentului uman; sistemul limbic profund poate afecta motivația ființei umane și are un rol important în formarea memoriei, reglarea ritmurilor biologice și receptivitatea emoțională (Amen, 2015).

Aspecte psihanalitice

În 1958 Winnicott publică lucrarea Psihanaliza și sentimentul de vinovăție în care precizează că Burke a scris cu 200 de ani înainte de prelegerea sa că vinovăția rezidă în intenție. Sentimentul de vinovăție apare în viața individului în mediul familial, în interacțiunile sociale ; este gândit ca ceva care rezultă din învățătura religioasă sau morală (Winnicott, 1958, p.15). Funcția morală și sentimentul de vinovăție se dezvoltă în ființa umană, și vor pătrunde în nucleul personalității ajutând individul în procesul de decizie. Winnicott consideră că nu există nicio legătură între capacitatea intelectuală a unei persoane și responsabilitatea sa morală; există și persoane inteligente care acționează fără funcție morală (au un simț al vinovăției defect). Atunci când analizează și viziunea lui Freud asupra semnificației vinovăției Winnicott consideră că „adevărata vinovăție rezidă în intenție, în intenția inconștientă” (Winnicott, 1958, p. 16). „Crima reală nu este cauza sentimentului de vinovăție; mai degrabă este rezultatul vinovăției – vinovăție care aparține intenției criminale. Doar vinovăția legală se

referă la o infracțiune; vinovăția morală se referă la realitatea interioară” (Winnicott, 1958, p. 16). Psihanaliza lui Freud descrie vinovăția ca pe o stare interioară conflictuală, o stare de anxietate deschisă din cauza dezacordului pulsiunilor de dragoste şi ură (coincid în aceeaşi stare existențială), care se ciocnesc şi provoacă trăiri contradictorii; Eul acționează şi modifică intenționat prezența sa în mediul social pentru a produce sentimentul de plăcere Se-ului, dar prin intervenția Eului-Ideal (Instanța Morală sau Supraeul) cenzurează şi respinge uneori pulsiunile Se-ului, pentru ca ceea ce se întâmplă în mediul social şi ceea ce poate oferi o activitate socială să poată fi folosit în avantajul general al individului, tot pentru satisfacerea plăcerilor Se-ului (Winnicott, 1958). Potrivit lui Freud Supraeul apare în ființă (odată cu dizolvarea Complexului lui Oedip) în calitate de conştiință morală şi sentiment inconştient de vinovăție (Freud, p.315); Supraeul are caracter coercitiv şi se manifestă ca imperativ categoric; Supraeul ca Eu-Ideal apare în ființă ca „expresie durabilă a influenței exercitate de părinți”, ca esență superioară ce reprezintă raporturile noastre cu părinții (Freud, p.316); „Idealul Eului satisface toate condițiile pe care trebuie să le întrunească esența superioară a omului; tensiunea dintre exigențele conştiinței morale şi realizările Eului dă naştere sentimentului de vinovăție” (Freud, p.317). Realizările culturale individuale din mediul social reprezintă manifestarea şi efortul intelectual al Eului, chiar dacă efortul uneori este neplăcut (greu de realizat); această manifestare provoacă uneori suferință Se-ului, dar dacă este apreciată în societate va satisface Eul-Ideal; Supraeul îşi va savura prestigiul şi se va identifica cu ceilalți membri ai colectivității pe baza aceluiaşi Ideal al Eului; experiențele profunde ale Eului se pot transmite ereditar, dacă „se repetă cu suficientă intensitate la un număr de indivizi aparținând unor generații succesive”, transformându-se astfel în experiențe ale Se-ului”(Freud, p.319), experiențe ale ființării corporale, care pot fi depozitate prin amprenta neuronală şi descoperite în zona inconştientului colectiv. De aceea există situații când Supraeul este inaccesibil Eului, Instanța morală rămâne absentă într-o stare de ascundere, legată în mod inconştient de pulsiunile Se-ului şi stăpânită de umbrele pregândirii (Jung, 2014).

Voința şi procesul criminogen

Exprimarea voinței dobândeşte profunzime în comportament, prin trecerea timpului, sub aspectul implicării instinctului şi intuiției pentru evitarea unui risc atitudinal, ceea ce va determina ulterior exprimarea unei experiențe comportamentale inedite, care va conduce şi va controla viața persoanei. Voința este legată de structura personalității, iar prin metodele folosite de fiecare persoană se vor distinge, în cadrul structurii atitudinale, moduri distincte de organizare a activității, care devin independente de ceea ce se obținuse pe cale artificială (prin învățare, prin repetare atitudinală). Factorii care contribuie la

organizarea voinței sunt rezultatul unor emoții (stări inedite, care supun rațiunea sau simțurile unei dependențe fizico-psihice), tendința atitudinală constând în obținerea rezultatului urmărit (descătușarea, satisfacția), respectiv de a transforma mediul înconjurător. Creierul creează tehnici de conducere a atitudinilor, uneori cu o detașare bolnăvicioasă (dorința de a crea conflictul), pentru păstrarea formei actului premeditat, sau a unor „șabloane” comportamentale (modus operandi – ca proces în plină desfășurare, repetat în mod involuntar). Intensitatea conștiinței intenționale poate să fie modificată în fața unui eveniment imprevizibil, când persoana este supusă unui șoc emoțional (cedarea în fața invitației de a consuma droguri). Când acțiunile persoanei se întrerup prin intervenția unui factor care reprezintă o provocare, capacitatea persoanei de a-și reduce reacțiile atitudinale, sau de a evita episoadele de agresivitate, poate reprezenta momentul de subdiviziune a voinței, sau punctul cardinal de la care pleacă reformarea atitudinală. Voința susține favorabil sau nefavorabil, pozitiv sau negativ, comportamentul uman, un astfel de sistem organizând actele într-un anumit mod, care prin repetare va deveni specific unui individ, prin păstrarea direcției unor acțiuni (ceea ce definește individul). Prin modul de exprimare a voinței în realitatea faptică se pot desprinde două sau mai multe stări, însă, ceea ce nu este supus modificărilor va fi elementul, caracteristica esențială, a comportamentului individual. Voința emană forța de a optimiza valorile comportamentale egale, proporționale cu o anumită motivație, conferindu-i o unicitate psihică, în cadrul unor etape, perioade sau evenimente în care alte persoane manifestă puncte de vedere diferite. Validarea voinței individuale se dobândește prin confruntarea cu realitatea, prin interacțiunea dintre acțiunile individuale și eficacitatea acțiunilor colective, ca tipare care consacră o anumită achiziție psihică temporală. Îndeplinind cerințele sociale, voința – ca proces psihic, este protejată de metoda ordonării acțiunilor, prin care societatea urmărește o dezvoltare, dacă nu uniformă, cel puțin armonioasă, a reacțiilor individuale la cerințele generale.

Experimentul lui Libet și Potențialul de Pregătire

Potrivit lui Kant principiile intelectului pur sunt axiome ale intuiției, anticipații ale percepției, analogii ale experienței și postulate ale gândirii empirice (Kant, 1994).Karim Fifel publică în 2018 o lucrare în care analizează experimentul lui Libet din 1983. Experimentul lui Libet (1983) sugerează că există o acumulare a potențialului electric înainte de mișcare, o planificare a comportamentului de către zona inconștientă a creierului (unde se aprinde activitatea neuronală), înainte de generarea unui act mobil voluntar (Fifel, 2018). Această acumulare a potențialului electric (procese bioelectrice ale creierului)descoperită prin electroencefalogramă (EEG) este numită Potențial de Pregătire care începe cu aproximativ 550

milisecunde înainte de mișcare. Apariția acestui fenomen (Potențialul de Pregătire care precede voința conștientă) a fost interpretat de Libet ca o reflecție a calculului neuronal care se pregătește inconștient pentru acțiunea voluntară. „Voința conștientă care apare la aproximativ 200 milisecunde ar putea fie să permită fie să blocheze procesul volițional să se finalizeze, rezultând respectiv execuția sau reținerea actului motor” (Fifel, 2018). În psihanaliză întâlnim procesul Supraeului de cenzurare-inhibare a satisfacerii pulsiunilor agresive, care poate împiedica în ultimul moment decizia imperativă a dorințelor Se-ului (sediul pulsiunilor incontrolabile).

Potrivit lui Fiffel dopamina ca neurotransmițător poate fi considerată un potențial sistem neuromodulator care mediează codificarea intervalelor de timp precum și procesele cognitive legate de acțiune prin modele similare de activitate (Fifel, 2018). Construirea anterioară a Potențialului de Pregătire precede apariția intenției de acționa; acest lucru arată pregătirea neuronală cauzală și preconștientă a acțiunii; înainte de orice acțiune există o creștere a activității neuronale; Potențialul de Pregătire este legat cauzal de rezultatul comportamental (nevoia impulsivă de a acționa) (Fifel, 2018). Potențialul de pregătire care precede apariția intenției conștiente de a acționa va influența decizia făptuitorului în momentul comiterii faptei. Această pregătire neuronală și preconștientă a acțiunii este influențată de sistemul limbic (zonă din creier implicată în răspunsurile noastre comportamentale și emoționale) și de rolul dopaminei ca neurotransmițător. Analizând experimentul lui Libet, Fiffel consideră că odată ce activitatea de rampă atinge un prag în cortexul frontal comanda motrică este inevitabil executată; două studii făcute în 2016 (Alexander et al., 2016; Shultze-Kraftet et al. 2016) arată că oamenii pot anula inițierea unei mișcări chiar și după debutul potențialului de pregătire până la un punct, fără întoarcere, cu aproximativ 200 milisecunde înainte de începerea mișcării (Fifel, 2018). Potrivit lui Edward Neafsey experimentul Libet analizează momentul relativ al unei metastări, conștiința intenției conștiente și inițierea mișcării; inițierea cerebrală, chiar și a unui act voluntar spontan, poate și de obicei începe inconștient; Potențialul de Pregătire crește odată cu angajarea intenționată și se reduce atunci când apare indiferența mentală a făptuitorului (Neafsey, 2021).Neafsey analizează și teza lui Fodor – dorința mea este responsabilă pentru atingerea mea, șise întreabă dacă este conștiința o cauza reală a acțiunii umane sau un fenomen secundar care însoțește activitatea fizică a creierului. Conștiința are la dispoziție întregul determinism cerebral, procese bioelectrice ale creierului care apar pregătite să acționeze conștient și să se transforme în acte voliționale (Neafsey, 2021). Conștiința intenției conștiente poate apărea la ceva timp după activarea procesului neuronal (intenția inconștientă a proceselor bioelectrice; începutul pregătirii inconștiente a potențialul de pregătire).

Fără activarea Conştiinţei intenţiei conştiente procesele bioelectrice sunt în aşteptare (funcţionează în mod inconştient, preventiv, anticipativ); prezente dar inactive nu trezesc factorul intelectiv, analitic al gândirii; nevoia fiziologică de a se exprima, de a se prezenta în lumina conştiinţei va declanşa cerinţa impulsivă a gândului de a se transforma în rezultat comportamental.

În 2020 Paul Sanford critică rezultatele experimentului lui Libet din 1983 şi consideră că rapoartele de intenţie din experimentul Libet sunt invalide; rapoartele de intenţie au precedat rapoartele de mişcare numai atunci când participanţii au avut o experienţă anterioară în a face rapoarte de mişcare; persoanele care nu au avut o astfel de experienţă au raportat intenţia în acelaşi timp cu mişcarea (Sandford, 2020).

Complexitatea creierului

Potrivit lui Daniel Siegel complexitatea creierului descrie faptul că „numărul posibil de tipare de descărcare a impulsurilor excitatorii-inhibitorii, potenţialul creierului pentru diverse stări de activare a fost calculat ca fiind de ordinul 10 la puterea un milion”; potenţialul creierului ne dă un număr potenţial infinit de alternative pentru felul în care mintea noastră va folosi acele tipare de activitate pentru a se crea pe ea însăşi (Siegel, p.71)

În acest sens complexitatea creierului făptuitorului are posibilitatea de a inhiba procesul criminogen, de a opri acţiunea infracţională şi conflictul moral, de a găsi soluţii pentru a cenzura impulsivitatea acţiunii criminale (ce forţă împiedică totuşi raţionamentul moral şi puterea de decizie corectă a creierului, care conduce fiinţa spre sinucidere socială şi rezultate reprobabile).

Schimbarea comportamentului prin optogenetică

Profesorul Turhan Canli de la Stony Brook University consideră că neurogenetica trebuie să analizeze noile proceduri şi instrumente privind editarea genomului, deoarece aceste instrumente pot fi considerate potenţiale aplicaţii la funcţiile de bază ale creierului (tehnologia va fi folosită pentru a corecta deficitele genetice legate de bolile neurodegenerative sau alte deficite comportamentale) (Canli, 2015). Deoarece sunt invazive, aplicaţiile umane ale terapiei genice îndreptate către creier sunt limitate la pacienţi în stadii foarte avansate de boli neurodegenerative fără alte opţiuni de vindecare (Canli, 2015). Trebuie discutate consideraţiile etice care sunt în opoziţie cu raţiunile terapeutice; studiile de optogenetică demonstrează modul în care amintirile pot fi activate, implantate sau inhibate (prin reactivarea unor neuroni a fost posibilă activarea unei memorii anterioare care restabilea urme de memorie şi comportamentul însoţitor-accompanying behavior; inhibarea neuronilor poate afecta formarea acesteia) (Canli, 2015).

Eliminarea amintirilor dureroase

Potrivit lui Canli Consiliul Preşedintelui pentru Bioetică (The President's Council on Bioethics) a considerat că procedura eliminării amintirilor dureroase ar compromite identitatea fiinţei umane ; amintirile nu sunt transcrieri ale evenimentelor trăite, ci ele reprezintă o sinteză a percepţiei eului interior (sunt reconstrucţii ale procesului cognitiv); eliminarea sau reducerea amintirilor ar putea avea implicaţii juridice legate de răspunderea penală (făptuitorul amnezic nu ar putea răspunde penal) şi responsabilitatea morală (Canli, 2015).

Infracţiunea un proces de alegere influenţat de emoţii

Jean-Louis Van Gelder consideră că infracţionalitatea este o alegere deliberată pe care oamenii o fac dintr-o serie de opţiuni comportamentale; oamenii fac alegeri pe care le percep a fi în interesul lor (Van Gelder, 2013). Infracţiunea este un proces de alegere; atunci când apare oportunitatea de acţiune făptuitorul trebuie să aleagă situaţia care îi va aduce avantaje; alegerea raţională nu funţionează în cazul deciziilor impulsive (impuls al momentului) care influenţează comportamentul infracţional (Van Gelder, 2013). Hoţii acţionează uneori fără un plan prestabilit, fără o activitate de deliberare, dorinţa impulsivă de a obţine bani nu este întotdeauna premeditată, ci este influenţată de starea emoţională şi nevoia eliberării tensiunilor interioare; sentimentele operează după o logică diferită de estimările procesului cognitiv; reacţiile afective pot avea loc independent de procesul neurocognitiv (Van Gelder, 2013). Infractorii îşi exprimă comportamentul infracţional (autocontrol scăzut) pentru a se elibera de starea de spirit negativă cauzată de eşecul existenţial al activităţilor legitime (apare starea de frustare); emoţiile sunt răspunsuri adaptative la mediul social şi pot influenţa calitatea deciziilor raţionale, profunzimea procesării informaţionale, predicţia consecinţelor (Van Gelder, 2013).

Aspecte filosofico-religioase

Pentru Jung conţinuturile inconştientului personal se dezvăluie în intimitatea fiinţei umane, se deschid prin prezenţa unor complexe afective ale vieţii psihice (sunt conţinuturi care îşi datorează existenţa experienţei personale, sunt conştientizabile); conţinuturile inconştientului colectiv îşi găsesc originea în forme preexistente (arhetipurile) care nu se formează pe parcursul vieţii individului, ci sunt conţinuturi moştenite, de natură colectivă, nonpersonală, sunt înnascute; activitatea umană este influenţată de factorul instinctiv (unde sunt depozitate conţinuturi inconştiente înnăscute), arhetipurile pot fi considerate copiile inconştiente ale instinctelor, „ele reprezintă modelele fundamentale ale comportamentului instinctiv”(Jung, 2014). Coeterni cu naşterea lumii (prin prezenţa conţinutului inconştient colectiv) primii oameni, abandonaţi în lume, au transmis complexul de vinovăţie (păcatul originar). Sentimentul de

prezenţialitate (prezenţa pofundă, esenţială, a sensului vieţii) a adus cu sine şi toate experienţele emoţionale (ştiinţific ele se ascund în amprenta neuronală) ale fiinţei umane, care, desacralizată de propria cădere, trebuie să găsească resursele interioare pentru a se revitaliza, pentru a renaşte într-o lume respingătoare, necunoscută. Complexul de vinovăţie pe care îl moştenim ne poate schimba atitudinea faţă de viaţă, ne poate influenţa comportamentul. Anumite persoane sunt copleşite de stări emoţionale profunde, inexplicabile; studiile criminologice privind maltratarea în copilărie consideră că interacţiunea genă-mediu poate activa trăsături de comportament antisocial, personalitatea tulburată va avea o viaţă socială deteriorată, plină de riscuri şi fără puterea de a găsi valoare în activităţile sociale. Persoanele vulnerabile sunt incapabile de rezilienţă (Boris Cyrulnic consideră că nu putem să explorăm lumea dacă nu simţim ataşament, dacă nu scoatem din ascundere raţionamentul ataşamentului) şi vor descoperi în conţinuturile psihice inconştiente stări emoţionale impulsive (lipsite de autocontrol) care exprimă intenţia propriu-zisă de viaţă a individului (Freud, 2014). Există situaţii când făptuitorul ucide toţi membrii familiei (realizează filicidul, omorul conjugal, omorul în mediul familial) (Balica, 2006) pentru că nu suportă vinovăţia faptei sale. Complexul de vinovăţie este atât de puternic, încât făptuitorul nu ar avea capacitatea necesară să explice fapta sa vreunei persoane apropiate. Prin pierderea percepţiei interne creierul îşi poate pierde coordonarea şi echilibrul; zonele inferioare limbice, trunchiul cerebral şi zonele somatice pot prelua controlul deciziilor Eului, în timp ce cortexul prefrontal are conexiunile întrerupte (este lipsit de empatie) eul decizional poate fi blocat de stările interioare impulsive (Siegel, 2021). Uciderea impulsivă devine eliberatoare prin comiterea crimelor cardinale şi a actului suicidar.

Concluzii

Voinţa făptuitorului este condiţionată de existenţa mediului social prielnic, care favorizează comiterea infracţiunii (infractorul nu trebuie privit ca un robot care decide la un moment dat că trebuie să comită fapta); voinţa făptuitorului depinde de starea sa emoţională şi interacţionează cu condiţiile mediului social unde se realizază fapta; de fapt acţiunea infracţională este răspuns la o excitaţie acţională din afara spaţiului său intim, este o reacţie la ceea ce se petrece în afara lumii sale interioare, private, care stimulează pulsiunea agresivă.

Infracţiunea nu se produce fără sens, motivaţia ei nu apare din neant în conştiinţa făptuitorului (facticitate). Ea este condiţionată de indicaţiile categoriilor mentale care percep realitatea, existând întotdeauna un raport de cauzalitate (există şi situaţii când infractorul nu este vinovat pentru că lipseşte discernământul sau responsabilitatea sa este diminuată de o disfuncţionalitate a cortexului orbitofrontal).

Foarte mulți infractori mărturisesc în interviuri că starea emoțională care precede trecerea la act, precum și starea impulsivă din momentul comiterii faptei este deosebită, total diferită de starea afectivă pe care o experimentează în perioada de detenție. Înainte de comiterea faptei penale autorul se consideră devalorizat, personalitatea sa antisocială poate fi descrisă doar de egocentrism, instabilitate emoțională și impulsivitate (o persoană fără empatie, așa cum descrie Jean Pinatel nucleul personalității criminale); raționamentul moral care ar trebui să îl protejeze pe faptuitor și să anticipeze consecințele faptei ilicite precum și rezultatele distrugătoare ale pulsiunilor agresive, nu funcționează în această perioadă; făptuitorul este cuprins de o stare emoțională inexplicabilă, care dispare, se eliberează de tensiune doar după momentul comiterii faptei.În detenție făptuitorul își orientează gândurile spre proiectul existențial pe care dorește să îl realizeze după executarea pedepsei, atunci când descoperă momentul libertății sale sociale și al responsabilității morale. O gândire îndreptată spre viitor trebuie să fie pozitivă, iar deținutul este bine să fie ajutat prin terapie și programe educaționale să găsească preocupări pentru a identifica proiecte care se potrivesc aptitudinilor sale. Există un risc mare de recidivă în momentul în care persoana care a executat pedeapsa se află în libertate și nu este pregătită mental pentru începerea activităților sociale. Anticiparea riscului de a comite o infracțiune (de a pătrunde în zona ilicitului penal) este strâns legată de raționamentul moral. Raționamentul moral identifică drumul corect și ajută individul să anticipeze eșecul existențial. Potrivit lui Albert Bandura raționalitatea dictează moralitatea; oamenii cântăresc anticipativ în raționamentul lor consecințele alegerilor sociale; experiența consecințelor (tranzacțiile din viața de zi cu zi) va afecta raționamentul moral ulterior;există multe procese psihosociale prin care autosancțiunile pot fi activate selectiv și dezactivate de comportamentul transgresiv (Bandura, 1991). Cu cât emoțiile sunt mai intense, cu atât este mai mare probabilitatea ca ele să controleze acțiunile ființei; reacția pe care făptuitorul o are în fața evenimentului declanșator este construită de istoria personală a acestuia, include experiența pe care a avut-o în situații similare (Bradberry, Greaves, 2019).

Ființa umană este influențată de zona inconștientă a pregândirii (aici se contopesc emoțiile, instinctele, energiile pulsionale, vibrațiile proceselor electrice neuronale); ființa morală poate influența comportamentul rațional; orice act voluntar (factorul volitiv) este cauzat de o conștiință care gândește (factorul intelectiv); orice rezultat (faptă penală) este generat de actul volitiv conștient al făptuitorului; „rezultatul nu mai este conceput ca un produs mecanic, pur cauzal, al acțiunii ci ca o consecință a unui act voit și conștient al făptuitorului” (Antoniu, 1995, p. 20). Acest rezultat este condiționat de starea emoțională a făptuitorului

din momentul comiterii faptei; starea emoțională poate fi explicată de ființa morală, de zona inconștientă a pregândirii care pregătește și generează conștiinței impulsuri de acțiune (pulsiuni agresive) sau comportamente de reținere (desistare, inhibiție). Încălcarea regulilor poate fi influențată de succesul actelor infracționale repetitive (obișnuință, automatism); moralitatea este construită de experiențe morale, imaginea ideală a părinților responsabilizează individul atunci când are îndoieli legate de activitățile sociale. Atunci când apar accidente care sparg nucleul ființei morale (fisuri ale Supraeului) acestea pot fi reprimate, împinse în zona întunecată a inconștientului, sau pot fi reevaluate, reconsiderate și păstrate într-o zonă preconștientă, care poate fi utilă experiențelor infracționale viitoare. Aceste accidente repetitive vor reconstitui ființa morală fisurată de urmele actelor ilicite și vor ajuta făptuitorul (în timpul travaliului gândirii criminale) să descopere alternative la alegerea unor acțiuni prosociale.

Bibliografie

1. ALEXANDER, P. , SCHLEGEL, A. , SINNOTT-ARMSTRONG, ROSKIES, A. L. , WHEATLEY, T. , TSE, P. U. Readiness potentials driven by non-motoric processes. În: Consciousness and Cognition, Volume 39, January 2016, pp. 38-47, https://doi.org/10.1016/j.concog.2015.11.011
2. AMEN, D. G. Change Your Brain, Change Your Life. M.D. Three Rivers Press New York, 2015, p. 74.
3. ANTONIU, G. Vinovăția penală. București, Editura Academiei Române, 1995, p. 20.
4. BALICA, E. Delictele de omor în mediul familial românesc. În: Revista Română de Sociologie, Serie nouă, Anul XVII, 2006, Nr. 1-2, pp. 27-38.
5. BANDURA, A. Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. În: Personality and Social Psychology Review, 1999, Vol. 3, No. 3, pp.193-209.
6. BARRETT, L. F. The theory of constructed emotion: an active inference account of interoception and categorization. În: Social Cognitive and Affective Neuroscience, Oxford, 2017, Volume 12, Issue 1, pp.1-23, https://doi.org/10.1093/scan/nsw154
7. BRADBERRY, T. GREAVES, J. Inteligența emoțională 2.0, București: Litera, 2019, p. 19.
8. CANLI, T. Neurogenethics: An emerging discipline at the intersection of ethics, neuroscience, and genomics. În: Applied & Translational Genomics, 5 (2015), 18-22, http://dx.doi.org/10.1016/j.atg.2015.05.002
9. DESCARTES, R. Pasiunile sufletului, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 114.
10. FIFEL, K. Readiness Potential and Neuronal Determinism: New Insights on

Libet Experiment. În: The Journal of Neuroscience, January 24, 2018, 38(4): 784-786, DOI:10.1523/JNEUROSCI.3136-17.2017
11. FRANKFURT, H.G., Alternate Possibilities and Moral Responsibility. În: The Journal of Philosophy, Vol. 66,No. 23 (Dec. 4, 1969), pp. 829-839, http://www.jstor.org/stable/2023833.
12. FREUD, S. Psihologia inconştientului, Bucureşti, Editura Trei, 2017, p. 319.
13. HÖRNLE, T. Guilt and Choice in Criminal Law Theory – A Critical Assessment. În: Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 4 No 1 (2016), DOI: https://doi.org/10.15845/bjclcj.v4i1.1023.
14. INZLICHT, M. , Bartholow, B.D. , Hirsh, J.B. Emotional foundations of cognitive control. În: Trends in Cognitive Sciences, March 2015, 19(3): 126-132, doi:10.1016/j.tics.2015.01.004.
15. JUNG, C.G. Arhetipurile şi inconştientul colectiv, Bucureşti, Editura Trei, 2014, p. 55.
16. JUNG, C.G. Cartea Roşie, Bucureşti, Editura Trei, 2011, p. 253.
17. KANT, I. Critica raţiunii pure, Bucureşti, Editura IRI, 1994, p. 95.
18. NEAFSEY, E.J. Conscious intention and human action: Review of the rise and fall of the readiness potential and Libet's clock. În: Consciousness and Cognition, Volume 94, September 2021, 103171, https://doi.org/10.1016/j.concog.2021.103171
19. PICARD, M. , MCEWEN, B. Psychological Sress and Mitochondria: A Systematic Review. În: Psychosomatic Medicine: 2/3 2018, Volume 80, Issue 2, p. 141-153, doi: 10.1097/PSY.0000000000000545
20. SANFORD, P., LAWSON A. L., KING, A. N., MAJOR, M., Libet's intention reports are invalid: A replication of Dominik et al. (2017). În: Consciousness and Cognition, Volume 77, January 2020, 102836, https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.102836
21. SARTRE, J.P. Fiinţa şi neantul, Piteşti, Editura Paralela 45, 2004, p. 97.
22. SCHULTZE-KRAFT, M., BIRMAN, D., RUSCONI, M., ALLEFELD, C., GÖRGEN, K., DAHNE, S., BLANKERTZ, B. , HAYNES, J-D. The point of no return in vetoing self-initiated movements. În: PNAS, December 14, 2015, 113 (4) 1080-1085, https://doi.org/10.1073/pnas.1513569112
23. SIEGEL, D.J. Mindsight: noua ştiinţă a transformării personale, Bucureşti, Editura Herald, 2021, p. 71
24. VAN GELDER, J.-L. Beyond Rational Choice: the Hot/Cool Perspective of Criminal Decision Making. În: Psychology, Crime & Law, 2013, Vol. 19, No. 9, 745-763, https://doi.org/10.1080/1068316X.2012.660153.
25. WINNICOTT, D.W. Psycho-Analysis and the Sense of Guilt 1958. În: The Maturational Processes and the Facilitating Environment, Routledge, First

Published 1984, pages 14.

26. WALLMAN-JONES, A., PERAKAKIS, P., TSAKIRIS, M., SCHMIDT, M. Physical activity and interoceptive processing: Theoretical considerations for future research. În: International Journal of Psychophysiology, Volume 166, August 2021, Pages 38-49, https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2021.05.002